

مدیریت و حفاظت میراث جهانی در آموزش دانشگاهی

فرزین فردانش^۱

استادیار دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی

1. f-fardanesh@sbu.ac.ir

۲. متن این کنوانسیون در منابع مختلف آمده است از جمله نک:

غنمی، امید و دیگران، مجموعه قوانین، مقررات، آیین نامه ها و معاهدات سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری. ص ۲۲-۵۱۱.

متن انگلیسی کنوانسیون در نشانی زیر در دسترس است:

<http://whc.unesco.org/en/convention>

۳. در «راهنمای اجرایی کنوانسیون میراث جهانی (ژانویه ۲۰۰۸) به این محدودیتها اشاره شده است. از جمله به کشورهایی که آثار زیادی در فهرست دارند، محدودیت‌های زیادی برای پیشنهاد اثر توصیه شده است (بند ۵۹). یکی از مهم‌ترین این محدودیتها، امکان پیشنهاد فقط دو اثر در سال توسط هر کشور است (بند ۶۱).

۴. فهرست میراث جهانی را می‌توان در نشانی زیر ملاحظه کرد:

<http://whc.unesco.org/en/list>

کلیدواژگان: میراث جهانی، آموزش عالی.

چکیده

افزایش تعداد آثاری که در فهرست میراث جهانی یونسکو به ثبت رسیده اند و استقبال کشورها از افزایش آثار طبیعی و فرهنگی خود به این فهرست، موجب نیاز روزافزون به آموزش و تربیت نیروی متخصص مدیریت و حفاظت این آثار شده است. در این مقاله، ابتدا دوره‌هایی که در این زمینه در دانشگاه‌های دیگر جهان عرضه می‌شوند، بررسی می‌گردد. سپس به ویژگی‌های کلیدی و همچنین به مشکلات راه‌اندازی و برگزاری دوره‌هایی با این موضوع اشاره و سپس پیشنهادهایی برای تأسیس این دوره در دانشگاه‌های ایرانی داده خواهد شد.

۱. مقدمه

هرچند از تصویب کنوانسیون برای حمایت از میراث فرهنگی و طبیعی جهان مصوب ۲۳ نوامبر ۱۹۷۲ یا به اختصار کنوانسیون میراث جهانی سالیان زیادی می‌گذرد^۲،

اما در دهه‌های اخیر تمایل کشورها برای افزودن آثار طبیعی و فرهنگی قلمروشان در فهرست میراث جهانی دوچندان شده است. تقاضا برای ثبت آثار در فهرست آن چنان است که در راهنمایی اجرایی کنوانسیون مذکور محدودیت‌هایی برای تعداد آثار پیشنهادشده از سوی هر کشور وضع شده است.^۳

در زمان نگارش، ۱۷۶ اثر طبیعی، ۶۸۹ اثر فرهنگی، و ۲۵ آمیزه اثر طبیعی و فرهنگی از ۱۴۸ کشور جهان در فهرست میراث جهانی به ثبت رسیده است، اما بیشترین تعداد این آثار در کشورهای اروپایی واقع است. به طور مثال در زمان نگارش تعداد آثار ثبت شده در فهرست میراث جهانی برای کشورهای آلمان، ایتالیا، و انگلستان به ترتیب ۳۳، ۴۴، و ۲۸ است. حال آنکه تعداد این آثار برای کشورهایی چون ترکمنستان، افغانستان، و عراق که گهواره‌های تمدن بشر به‌شمار می‌آیند به ترتیب ۳، ۲، و ۳ است.^۴ در ایران تعداد این آثار به‌تازگی به ۱۰ اثر رسیده است.

یکی از دلایل این امر آن است که این کشورها پیش از آن که

ثبت آثار در فهرست میراث جهانی مورد توجه عموم واقع شود، به تدوین پرونده‌های پیشنهاد و ثبت آثار خود در فهرست پرداخته‌اند. اما دلیل مهم‌تر این است که در این کشورها متخصصین آشنا به مدیریت، حفاظت، و فرایند ثبت و تدوین پرونده‌های پیشنهاد کم نیستند، حال آنکه در اغلب کشورهای منطقه آسیا و خاورمیانه برای تدوین پرونده‌های ثبت و طرح‌های مدیریت مربوطه به میراث جهانی از کارشناسان خارجی بهره می‌گیرند.^۵

از همین رو برای تربیت متخصصین لازم، در تعدادی از دانشگاه‌های جهان دوره‌هایی در مقطع کارشناسی ارشد تدریس می‌شود. هدف در این مقاله بررسی این دوره‌ها و مفاد آموزشی آن‌ها است.

۲. دوره‌های آموزشی

در سال‌های اخیر تجربه‌های زیادی برای افزایش آگاهی و آموزش در زمینه میراث جهانی در کشورهای مختلف حاصل شده است. به طور مثال، در ایالات متحده آمریکا، در سال ۲۰۰۶ برای شناساندن محوطه‌های تاریخی در ایالت ایلینویز به دانش‌آموزان و دانشجویان و آموزگاران این ایالت از روش‌های آموزش غیرحضورى بهره گرفته‌اند.^۶ به همین ترتیب در همین سال، در کشور اردن با بهره‌گیری از تجربه آموزش میراث جهانی در دانشگاه صنعتی براندنبورگ در کتوس آلمان، مفاد آموزشی در خصوص میراث جهانی برای آموزش دوره‌های ابتدایی و متوسطه تدوین شده است.^۷

اما تجارب آموزشی در عصر دانشگاهی در سال‌های اخیر نیز رو به گسترش است. از جمله از مارس ۲۰۰۴ تا اوت ۲۰۰۶ پروژه‌ای برای تدوین راهبردهای چندرشته‌ای مدیریت برای حفاظت و بهره‌برداری از محوطه‌های میراثی در آسیا و اروپا در دانشگاه زاراگوسای اسپانیا به اجرا درآمد که هدف آن بهره‌گیری از فناوری شبکه جهان‌گستر (اینترنت) برای آموزش در زمینه میراث جهانی بود.^۸ در کشور چین، پس از اصلاحات اواخر دهه ۱۹۷۰ موضوع میراث جهانی در سرفصل دروس رشته‌های باستان‌شناسی، تاریخ هنر، و معماری گنجانده شد و اکنون رشته‌های جدیدی نیز چون رشته آثار و موزه‌ها در بیش از ۲۲ دانشگاه این کشور برای پاسخ‌گویی به نیاز روزافزون به متخصص‌های این کشور عرضه می‌شود.^۹ در استرالیا نیز دوره‌های کارشناسی ارشد میراث فرهنگی در شامل سه ترم است که هزینه شرکت در آن‌ها در حدود ۱۳/۵۰۰ دلار آمریکا است.^{۱۰}

پرسش‌های تحقیق

۱. ویژگی‌های کلیدی دوره‌های آموزش عالی در زمینه مدیریت و حفاظت میراث فرهنگی چیست؟

۲. برگزاری دوره‌های آموزش عالی در زمینه مدیریت و حفاظت میراث فرهنگی با کدام چالش‌ها روبه‌رو هستند؟

۳. برای تأسیس دوره آموزش عالی در موضوع مدیریت و حفاظت میراث فرهنگی چه می‌توان کرد؟

۵. به طور مثال مؤسسه فرانسوی کراتر (CRATerre ENSAG) از دانشگاه گرنوبل در تدوین پرونده‌های ثبت و طرح‌های مدیریت در کشورهای ترکمنستان و افغانستان فعالیت دارد و در طرح مدیریت اثر میراث جهانی چغازنبیل در ایران نیز به مسئولین این اثر یاری رسانده است.

6. J. Sikora, "Offsite Education of World Heritage Sites for Teachers and Students: a Study of Cahokia Mounds State Historic Site", pp. 104-108.

7. A. H. Al Husban, et al, "Cultural Heritage Education at Primary and Secondary Schools in Jordan: Analysis and Recommendations", pp. 94-96.

8. A. Muñoz Orbañanos & D. Guiterrez Perez, "Efficient International Networking Using Widely Spread Internet Technologies: a Real Experience", pp. 171-173.

9. Tao Luo, "Cultural Heritage Awareness in China's School Education", pp. 86-88.

10. William Logan, "Heritage Education at Universities", pp. 64-68.

- انواع میراث و ارزش‌های آن؛
  - تاریخ مدیریت میراث در نقاط مختلف جهان؛
  - وجوه اقتصادی مدیریت میراث از جمله گردشگری و نوسازی؛
  - اصول نظری و فلسفی مدیریت میراث؛
  - روش‌ها و فرایندهای مدیریت میراث؛
  - و در نهایت آگاهی تفصیلی از مدیریت میراث که از پژوهش مستقل در قالب رساله‌نهایی حاصل می‌شود.
- در این دوره زمینه بهره‌جویی از تجارب و نگرش‌های مختلف دانشجویان در مدیریت میراث در این دانشگاه فراهم شده است.^{۱۳}

۳. ویژگی‌های کلیدی

از بررسی فشرده‌ای که درباره دوره‌های کارشناسی ارشد در زمینه مدیریت و حفاظت میراث جهانی به عمل آمد، چنین به نظر می‌رسد که طراحان این دوره‌ها کوشیده‌اند تا به روش‌های گوناگون به نیازهای آموزشی در این زمینه پاسخ گویند. اما در این تلاش‌های متفاوت نکات مشترکی به چشم می‌خورد که می‌توان آن‌ها را ویژگی‌های کلیدی هر دوره کارشناسی ارشدی دانست که برای آموزش مدیریت و حفاظت میراث جهانی طراحی می‌شود. در ادامه به این ویژگی‌های کلیدی پرداخته می‌شود.

۳.۱. ماهیت میان‌رشته‌ای

تعریف میراث جهانی در کنوانسیون میراث جهانی بسیار گسترده است و آثار مختلف طبیعی، تاریخی، و فرهنگی را در بر می‌گیرد. روشن است که حفاظت و مدیریت از چنین میراثی تنها با بهره‌گیری از تخصص‌های گوناگون مقدور خواهد بود. به همین دلیل، دوره آموزشی آن نیز دارای ماهیت میان‌رشته‌ای است.

گذشته از این تلاش‌ها، در سال‌های اخیر در مقطع کارشناسی ارشد، دوره‌هایی برای آموزش مدیریت و حفاظت از میراث جهانی در معدودی از دانشگاه‌های جهان عرضه می‌شود. از جمله این دوره‌ها، دوره‌ای است که با عنوان «مطالعات میراث جهانی» به صورت بین‌المللی در دانشگاه صنعتی براندنبورگ آلمان در مقطع کارشناسی ارشد برگزار می‌شود. در این دوره، چهار زمینه اصلی درباره میراث جهانی را آموزش می‌دهند:

- علوم انسانی و اجتماعی؛
- هنر، معماری و حفاظت؛
- میراث طبیعی و مناظر فرهنگی؛ و
- مدیریت.

از ویژگی‌های این دوره که محیط میان‌رشته‌ای آن است تا دانشجویان بتوانند مطابق با نیازهای ملی و کاری خود از آن بهره‌جویند.^{۱۱} دانشجویان این دانشگاه بر اساس سابقه و دانشی که در زمینه میراث جهانی دارند، برگزیده می‌شوند و به برخی از ایشان از طرف یونسکو و انجمن حرفه‌ای میراث و میراث آینده فرانسه بورس‌هایی تعلق می‌گیرد.^{۱۳}

دوره مشابه دیگری در مرکز بین‌المللی مطالعات فرهنگی و میراث دانشگاه نیوکاسل انگلستان از سال تحصیلی ۲۰۰۶ - ۲۰۰۷ راه‌اندازی شده است. این دوره شامل دو بخش است که شرط ورود به بخش دوم موفقیت در بخش نخست است. بخش نخست دوره که دوسوم تلاش آموزشی دانشجویان به آن اختصاص می‌یابد، شامل دروس عمومی و تخصصی و بخش دوم شامل نگارش رساله پژوهشی است. در نخستین ترم تحصیلی، دانشجویان سه درس اجباری را با نام‌های «مسائل و نظریه‌ها»، «مدیریت»، و همچنین «بیان و ارائه» می‌گذرانند. از ترم دوم، دروس تخصصی دانشجویان متناسب با نیازشان تدریس می‌شود. هدف از گذراندن این دو بخش، آموزش متخصصینی است که با این موارد آشنایی داشته باشند:

11. Marielle Richon, "Borrowing Someone Else's Toolbox Could be the Solution", pp. 186- 189.

12. "Young Professionals Receive Fellowships", p. 48.

13. Aron D Mazel, "New Heritage Masters Programme at the International Centre for Cultural and Heritage Studies (ICCHS) at New Castle University, Great Britain", pp. 80- 84.

۲.۳. ارتباط گسترده

هدف دوره آشنایی دانشجویان با چگونگی مدیریت و حفاظت از میراث جهانی است. این هدف هرگز با آموزش‌های نظری حاصل نخواهد شد و برگزارکنندگان دوره باید ارتباط گسترده‌ای را با صنایع فرهنگی، مدیران آثار طبیعی یا فرهنگی ثبت شده در فهرست، تهیه‌کنندگان پرونده‌های پیشنهاد آثار و تدوین‌کنندگان طرح‌های جامع مدیریت برای این آثار فراهم کنند.

۳.۳. ساختار و محتوا

با وجود آنکه دانشجویان این دوره همه یک هدف، یعنی فراگیری چگونگی محافظت و مدیریت کارآمد از میراث جهانی، را دنبال می‌کنند، نیازهای آموزشی ایشان با توجه به نوع اثر و شرایط حاکم بر مدیریت آن تغییر می‌کند. بنا بر این، ضمن آنکه در دوره ساختار آموزشی ثابتی پیش‌بینی می‌شود، شیوه تدریس دروس باید به صورتی باشد که امکان تطبیق مفاد آن با نیازهای هر دانشجو و شرایط هر اثر فراهم آید.

۴.۳. ویژگی فراملی

با وجود آنکه برخی از دوره‌ها در آغاز برای پاسخ‌گویی به نیازهای ملی طراحی می‌شوند، اما تعداد اندک دانشگاه‌هایی که در جهان این دوره را برگزار می‌کنند، موجب می‌شود که دانشجویان از اقصی نقاط جهان به این دانشگاه‌ها رجوع کنند. وجود دانشجویانی از نقاط مختلف جهان در دوره باعث افزایش غنای علمی و تجربی دوره می‌شود و به آن ماهیتی فراملی می‌بخشد.

۴. چالش‌ها

هرچند برگزاری دوره‌ای با ویژگی‌های مذکور، از نظر علمی و پژوهشی برای هر دانشگاه جالب است، لیکن چالش‌هایی که برگزاری این دوره به همراه دارد، موجب می‌شود که تعداد

دانشگاه‌های عرضه‌کننده این دوره، در سراسر جهان، بسیار اندک باشد. در ادامه به ذکر پاره‌ای از این چالش‌ها پرداخته می‌شود.

۱.۴. تأمین مدرس

مدرسینی که بتوانند دروسی از این دوره را تدریس کنند باید هم با جنبه‌های نظری و دانشگاهی میراث جهانی آشنا باشند و هم از تجربه عملی در مدیریت و حفاظت از میراث جهانی بی‌بهره نباشند. از سوی دیگر، این مدرسین باید با تدریس در محیط دانشگاهی هم بیگانه نباشند. بدیهی است یافتن چنین مدرسینی از چالش‌های مهم برگزاری این دوره در دانشگاه به‌شمار می‌رود.

۲.۴. تدوین مطلب

مدیریت و حفاظت از میراث جهانی برخلاف بسیاری از رشته‌های دیرپای دانشگاهی، دانش نوینی است که اصول و مبانی آن همچنان روند تکاملی خود را طی می‌کند. تدوین مطالب روزآمد و مرتبط با تجارب نوین عملی برای برگزاری این دوره ضروری است.

۳.۴. تأمین دانشجوی

از آنجا که در بسیاری از کشورهای جهان تعداد آثار میراث جهانی انگشت‌شمار است، تعداد داوطلبان این رشته نیز با تعداد داوطلبان دیگر رشته‌های دانشگاهی قابل مقایسه نیست، هرچند نیاز مبرمی به تأمین متخصص در این کشورها احساس شود. بنا بر این برگزاری مستمر دوره با حضور دانشجوی کافی از جمله مسائل این کشورها است و این مسئله مانع از راه‌اندازی این دوره در بسیاری از کشورهای جهان می‌گردد.

۴.۴. تأمین اعتبار

مشکل تأمین اعتبار از مهم‌ترین عوامل بازدارنده برگزاری این دوره به‌شمار می‌آید، زیرا از یک سو، هزینه برگزاری این دوره از

مدیریت و حفاظت میراث جهانی در دانشگاه‌های ایران قابل طرح است:

نخست: با توجه به تمایلی که به‌تازگی دول منطقه برای ثبت آثار در فهرست میراث جهانی نشان می‌دهند، نیاز به برگزاری این دوره در دانشگاه‌های منطقه هست. از آنجا که کشور ایران از نظر تعداد آثار ثبت‌شده در فهرست و آثاری که توانمندی ثبت در فهرست را در آینده دارند، وضع بهتری نسبت به دیگر کشورهای منطقه دارد، زمینه برگزاری این دوره در دانشگاه‌های ایران مساعدتر از دیگر دانشگاه‌های منطقه است.

دوم: برگزاری این دوره در دانشگاه‌های ایران باید با حمایت دستگاه‌های متولی میراث فرهنگی و طبیعی، از جمله سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی، و گردشگری، سازمان حفاظت از محیط زیست، و سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور و همکاری نزدیک با آن‌ها برگزار شود.

سوم: دروس این دوره باید با همکاری استادان دانشگاه و دست‌اندرکاران حفاظت و مدیریت از میراث فرهنگی و طبیعی تدریس و مطالب آن با توجه به تجارب عملی روزآمد شود.

چهارم: در برگزاری دوره به ضرورت حضور دانشجویان از دیگر کشورهای جهان توجه کافی مبذول شود.

بسیاری رشته‌های دیگر بیشتر است و از سوی دیگر، داوطلبان تحصیل در این رشته از بسیاری از رشته‌های دیگر کمترند. دستگاه‌های متولی میراث فرهنگی و طبیعی نیز در مقایسه با دستگاه‌های دیگر اعتبار مالی کمتری دارند و نمی‌توانند آنچنان که باید از برگزاری این دوره در دانشگاه حمایت کنند.

۵. نتیجه‌گیری

از آنچه گفته شد چنین برمی‌آید که:

نخست: در جهان و به‌ویژه منطقه آسیا و خاورمیانه نیاز مبرمی به آموزش نیروی متخصص در زمینه‌های میراث جهانی احساس می‌شود.

دوم: تعداد اندکی از دانشگاه‌های جهان، دوره‌ای در مقطع کارشناسی ارشد برای آموزش نیروی متخصص در این زمینه برگزار می‌کنند.

سوم: این دوره دامنه‌ای گسترده و ماهیتی میان‌رشته‌ای دارد و عرضه آن نیازمند ارتباطی تنگاتنگ با عرصه تجارب عملی و واقعی است.

چهارم: برگزاری این دوره نیازمند تأمین مدرس، روزآمد کردن مفاد دوره، وجود داوطلبان کافی، و تأمین اعتبار لازم است.

با توجه به این موارد پیشنهادی زیر برای برگزاری دوره

منابع و مأخذ

غنمی، امید و یونس صمدی رندی و سوسن چراغچی. مجموعه قوانین، مقررات، آیین نامه‌ها و معاهدات سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، تهران: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی، و گردشگری، ۱۳۸۶.

کمیته بین‌الدول حفاظت از میراث فرهنگی و طبیعی جهان. راهنمای اجرایی کنوانسیون میراث جهانی، ژانویه ۲۰۰۸، ترجمه: فرزین فردانش، تهران: دفتر منطقه‌ای یونسکو در تهران، ۲۰۰۸.

Al Husban, A H, et al. «Cultural Heritage Education at Primary and Secondary Schools in Jordan: Analysis and Recommendations», in Albert, Marie-Theres et al, *Training Strategies for World Heritage Management*, Bonn: German Commission for UNESCO, 2007, pp. 94- 96.

Logan, William. "Heritage Education at Universities", in Albert, Marie-Theres, et al, *Training Strategies for World Heritage Management*, Bonn: German Commission for UNESCO, 2007, pp. 64- 68.

Commission for UNESCO, 2007, pp.186- 189

Sikora, Justin. "Offsite Education of World Heritage Sites for Teachers and Students: a Study of Cahokia Mounds State Historic Site", in Albert, Marie-Theres, et al, *Training Strategies for World Heritage Management*, Bonn: German Commission for UNESCO, 2007, pp.104- 108

Tao Luo. "Cultural Heritage Awareness in China's School Education", in Albert, Marie-Theres, et al, *Training Strategies for World Heritage Management*, Bonn: German Commission for UNESCO, 2007, pp. 86- 88

"Young Professionals Receive Fellowships", in *World Heritage Review*, , no. 48, January 2008, p. 48.

<http://whc.unesco.org/en>

Mazel, Aron D., "New Heritage Masters Programme at the International Centre for Cultural and Heritage Studies (ICCHS) at New Castle University, Great Britain", in Albert, Marie-Theres, et al, *Training Strategies for World Heritage Management*, Bonn: German Commission for UNESCO, 2007, pp. 80- 84

Muñoz Orbañanos, Adolfo, and Diego Guitierrez Perez. "Efficient International Networking Using Widely Spread Internet Technologies: a Real Experience", in Albert, Marie-Theres, et al, *Training Strategies for World Heritage Management*, Bonn: German Commission for UNESCO, 2007, pp.171- 173

Richon, Marielle, "Borrowing Someone Else's Toolbox Could be the Solution", in Albert, Marie-Theres, et al, *Training Strategies for World Heritage Management*, Bonn: German